

TANULMÁNYOK
A KÉTSZÁZÖTVEN ÉVES
OROSHÁZA ÉS VIDÉKE
TÖRTÉNETÉRŐL

TANULMÁNYOK
A KÉTSZÁZÖTVEN ÉVES OROSHÁZA ÉS VIDÉKE
TÖRTÉNETÉRŐL

A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 19.
Publications from Museums of Békés County
Mitteilungen der Museen des Komitates Békés

Sorozatszerkesztő:
SZABÓ FERENC

TANULMÁNYOK
A KÉTSZÁZÖTVEN ÉVES
OROSHÁZA ÉS VIDÉKE
TÖRTÉNETÉRŐL

OROSHÁZA

1995

Szerkesztették
HÉVVÍZI SÁNDOR ÉS SZABÓ FERENC

A kötet szerzői

BARANYAI KÁLMÁN	HÉVVÍZI SÁNDOR
BEZDÁN SÁNDOR	JÁROLIJÓZSEF
CSIZMADIA LAJOS	JUHÁSZ IRÉN
DÉNES GYÖRGY	KISS A. SÁNDOR
DINNYÉS ISTVÁN	KOSZORÚS OSZKÁR
ELEK LÁSZLÓ	PÁLFAI IMRE
FEKETE SÁNDOR	PINTÉR JÁNOS
FÜLEKY GYÖRGY	SZABÓ FERENC
GULYÁS MIHÁLY	SZENTI TIBOR
HAJDÚ MIHÁLY	TAKÁCS MÓNIKA
HERCZEG MIHÁLY	TAKÁCS LÁSZLÓ

A tanulmányok lektorai

BELLON TIBOR	HAJDÚ MIHÁLY
BÓNA ISTVÁN	HÉVVÍZI SÁNDOR
ELEK LÁSZLÓ	JÁROLIJÓZSEF
FEKETE SÁNDOR	JUHÁSZ DEZSŐ
GAÁL ENDRE	KOSZORÚS OSZKÁR
GODA PÉTER	S. SZABÓ FERENC

SZABÓ FERENC

Fotók és reprodukciók: Krajcsovics Béláné és Szűcs László

A kötetet tervezte
PETŐCZ KÁROLY

ISSN 01 39 0090
ISBN 963 7219 21 8

Orosháza Város Önkormányzata
és a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága közös kiadványa
Felelős kiadó: Szabó Ferenc megyei múzeumigazgató

Tartalom

GULYÁS MIHÁLY:	
Előszó	9
PINTÉR JÁNOS:	
Az Orosházi Evangélikus Egyházközség oktatási, nevelési munkája és kulturális hatása a település életében	13
BARANYAI KÁLMÁN	
Családi közösségek Orosházán az első generációk idején	33
KISS A. SÁNDOR	
A Vas megyéből Orosházára telepedett Sághei Kiss család története a XVII–XVIII. században	53
DÉNES GYÖRGY	
Orosháza első térképe. Orosháza, Komlós és a szomszédos puszták 1753. évi kéziratoss térképe és földrajzi nevei	69
HÉVVÍZI SÁNDOR	
Orosházi helynevek az újratelepülés utáni első évtizedekben	97
HAJDÚ MIHÁLY	
A családnevek és a foglalkozások összefüggései Orosházán 1931-ben	115
JÁROLI JÓZSEF	
Történeti néprajzi adatok az 1848 előtti Orosházáról	141
HERCZEG MIHÁLY	
Az Orosháza környéki tanyavilág az 1869. és az 1888. évi katonai térkép-felvételeken	159
SZABÓ FERENC	
A tanyai közigazgatás története a mai Orosháza területén az első világháborútól a várossá alakulásig	179

KÉPEK	
a százhuszonöt esztendőös Gyopárosfürdőről az 1910-es évektől az 1930-as évekig	201
SZENTI TIBOR	
Az Orosházáról elinduló fehérgárdista mozgalom 1948–1955	211
CSIZMADIA LAJOS	
Emlékezések az orosházi evangélikus népiskolák államosítás előtti negyedszázadára	231
FEKETE SÁNDOR	
A mezőgazdasági középfokú oktatás kialakulása és rövid története Orosházán	261
FÜLEKY GYÖRGY–TAKÁCS MÓNIKA	
Fekete Zoltán élete és munkássága	279
ELEK LÁSZLÓ	
Bakó József és az orosházi tanyavilág	285
BEZDÁN SÁNDOR	
Egyesület-típusok alakulása Orosházán (1867–1918)	319
DINNYÉS ISTVÁN	
Emlékképeim Orosháza zenei életéről	335
TAKÁCS LÁSZLÓ	
Az irodalomtörténet szolgálatában. (Orosházi muzeológusi emlékeim)	353
KOSZORÚS OSZKÁR	
A kapuórzó láblabdázástól az igazi orosházi futballig	367
JUHÁSZ IRÉN:	
Késő avar kori leletek Orosházáról	387
PÁLFAI IMRE	
A vízvezetés helyzete Orosháza belterületén	405
OROSHÁZA	
a kétszázötven éves jubileum idején.	
Városképek és ünnepi események	423

Inhalt

GULYÁS, MIHÁLY	
Vorwort	9
PINTÉR, JÁNOS	
Die Unterrichts-pedagogische Arbeit und die Kulturelle Wirkung der evangelischen Gemeinde von Orosháza, im Leben der Siedlung	13
BARANYAI, KÁLMÁN	
Familiäre Gemeinschaften in Orosháza zur Zeit der ersten Generationen	33
KISS, A. SÁNDOR	
Die Geschichte der aus Komitat Vas nach Orosháza übersiedelten Familie Sághi-Kiss in den XVII-XVIII. Jahrhunderten	53
DÉNES, GYÖRGY	
Die handgeschriebene Landkarte und die geographischen Namen von Orosháza, Komlós und der nahegelegenen Puszta-Gebiete aus dem Jahre 1753	69
HÉVVÍZI, SÁNDOR	
Ortsnamen von Orosháza aus den ersten Jahrzehnten nach der Wiederbesiedlung	97
HAJDÚ, MIHÁLY	
Die Zusammenhänge der Familiennamen und Berufe in Orosháza im Jahre 1931	115
JÁROLI, JÓZSEF	
Historisch-ethnographische Daten über Orosháza vor 1848	141
HERCZEG, MIHÁLY	
Die Gehöftswelt in der Umgebung von Orosháza auf den militärischen Landkartenaufnahmen aus den Jahren 1869. und 1888	159

SZABÓ, FERENC	
Die Geschichte der Verwaltung der Gehöften auf dem Gebiet des heutigen Orosháza von ersten Weltkrieg bis zur Stadterklärung	179
BILDEN	
125 Jahre Gyopárosfürdő aus den Jahren 1910–1930	201
SZENTI, TIBOR	
Die von Orosháza aus gestartete Antikommunistische Bewegung („Weise-Gardisten“) 1948–1955	211
CSIZMADIA, LAJOS	
Erinnerungen an das Viertel-Jahrhundert vor der Verstaatlichung der evangelischen Volksschulen in Orosháza	231
FEKETE, SÁNDOR	
Die Entstehung der mittelstufigen landwirtschaftlichen Schulung und deren kurze Geschichte in Orosháza	261
FÜLEKY, GYÖRGY – TAKÁCS, MÓNKA	
Leben und Gesamtwerk von Zoltán Fekete	279
ELEK, LÁSZLÓ	
Der Schriftsteller József Bakó und die Gehöftswelt von Orosháza	285
BEZDÁN, SÁNDOR	
Die Entstehung der Verein-Typen in Orosháza (1867–1918)	319
DINNYÉS, ISTVÁN	
Meine Erinnerungsbilder über das musikalische Leben von Orosháza	335
TAKÁCS, LÁSZLÓ	
Im Dienste der Literaturgeschichte. (Meine Erinnerungen als Museolog in Orosháza)	353
KOSZORÚS, OSZKÁR	
Die Anfänge des Fußballspielens in Orosháza. (Vereine und Mannschaften)	367
JUHÁSZ, IRÉN	
Funde der spät-awarischen Zeit in Orosháza	387
PÁLFAI, IMRE	
Die Lage der Wasserableitung des Innengebiets von Orosháza	405
OROSHÁZAER STADTBILDEN	
und Jubiläum 1994	423

Előszó

Orosháza város 1994-ben a török hódoltság utáni újraterelítésének, harmadik alapításának 250. évfordulóját ünnepli. A városhoz mint szülő- és lakóhelyhez való szeretetteljes kapcsolatokat felerősítő önkormányzati, egyházi, társadalmi, szakmai és sportrendezvények, a negyed évezredes jubileum során emlékhely és emléktáblák avatása a megtartó és továbblendítő ünneplés részei voltak. A jubileumi év önbecsülést, öntudatot, egybetartozási érzést adott minden orosházinak, a város és a vidék lakosainak, az Orosháza iránt megtisztelő barátsággal viseltőknek bárhol az országban vagy a határokon túl.

A mély gondolati és érzelmi töltésű évfordulós megemlékezések következetesen visszanyúltak az Orosházára és környékére vonatkozó régibb és újabb kutatási eredményekhez. Egyúttal már az előkészületi szakaszban felerősítették az orosházi múzeum összefogó szerepével folytatott bűvárkodásokat. A múzeum tudományszervező és népszerűsítő munkáját az évkönyveken túl az 1965-ben megjelent kétkötetes városmonográfia, az azóta publikált kötetek és tanulmányok hosszú sora, a gazdag anyagú kiállítások mellett egy szép számú kutatógárda távolabbról talán alig látható, ám folyamatos összetartozása igazolja. A nagyobbrészt helyi vagy táji gyökerekkel, kapcsolatokkal rendelkező, különböző tudományágakban munkálkodó kutatók „törzsét” a monográfia körül összekovácsolódottak adják, de már többen vannak az azóta tudományos pályára kerültek vagy azóta jó hírnevet szerzett „nem hivatásos” helytörténészek.

Több nemzedék kölcsönös együttes munkálkodása, a korszerűség és az igényes lokálpatriotizmus egysége teremtette meg és tette hagyománnyá az Orosházára és vidékére vonatkozó önismereti kutatásokat. Az új eredményeket a város lakossága kíváncsisággal várja és igényli, mert a korábbi nemzedékek küzdelmeit, teremtő munkáját, előremutató törekvéseit a magáénak érzi.

A város önkormányzata és a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága összefogásával megjelenő tanulmánykötetet fontos eredménynek tekinthetjük. Minde-

nekelőtt azért, hogy a jeles jubileum szellemében és alkalmából tovább bővítette, mélyítette mindazt, amit elődeink és a magunk múltjáról, hagyományairól tudunk, ismernünk kell. A kutatás szerves fejlődése jegyében született dolgozatok egyik része új szempontok alapján és részletesebben világítja meg a város és környéke XVIII. századi históriájának, majd polgári kori történetének a monográfiában ki nem fejthető kérdéseit. A tanulmányok másik csoportja a város életében meghatározó szerepet betöltő evangélikus egyházköztség múltjának alapkérdéseiről, a gyülekezet jeles személyiségeiről, magas szintű népoktatási törekvéseiről ad képet. Ezekről a fontos témakörökről a monográfia az állampárti diktatúra idején csak részben emlékezhetett meg. Az irodalomtörténet és a művelődéstörténet, a helyi sporthistória eddig érdemben fel nem tárt vagy még soha nem tárgyalt kérdéseivel szintén alapos dolgozatok foglalkoznak. Az orosházi és környéki tanyavilággal kapcsolatos tanulmányok, közlemények egyfelől hiányt pótolnak, másfelől az eddigi kutatásokat egészítik ki. Az erőszakos tanyafelszámolás előtti viszonyokat kötelességünk megismertetni az utókorral, hiszen az orosházi agrárkultúra első fénykoráról emlékezünk meg. A társadalom és a művelődés tárgykörében írt munkák jól bizonyítják Orosháza mezővárosi fejlettségét. A tanulságokra érdemes figyelni. Különösen arra, hogy az áldozatkészséget és a felkészültséget a mozgékonyssággal egyesíteni képes személyiségek kezdeményező szerepe milyen jelentős lehet.

A kötet vonzását, forrásértékét, szemléletességét jól válogatott fénykép- és térképanyag erősíti, felvillantva a jubileumi év eseményeit is.

Ez a könyv „testvérkötetete” minden korábbi orosházi fontosabb kiadványnak, szerves folytatása a helyi múzeum évkönyveinek és a monográfiának, továbbá a megyei múzeumi sorozatban napvilágot látott orosházi témájú köteteknek, a Békési Életben publikált számos dolgozatnak. Legközelebbi testvére Elek László Székács Józsefről írt monográfiája, valamint Koszorús Oszkár kötete: Orosháza jelesei I. (A XIX. század végéig). Mindkét mű a jubileum tiszteletére, az évforduló esztendejében került az olvasók kezébe.

A város önkormányzatának a megyei múzeumi szervezettel, annak részeként az orosházi múzeummal közösen megvalósított kiadványa két közelgő évfordulóhoz is kapcsolódik: Az 1920-as évekig visszanyúló orosházi múzeumi törekvések után ötven éve lesz 1995-ben múzeumunk önálló intézménnyé alakulásának, s 1995 december végén félszázada lesz annak, hogy Orosháza városi jogállást kapott, egyben az addig önálló Szentetornyával egyesült. A gyűjtőterületében és funkcióiban azóta jócskán kibővült múzeum – első helyen a jubileum évében díszpolgárunkká avatott Nagy Gyula érdeméből – országosan ismert és elismert tudományos és művelődési műhellyé fejlődött. A városi cím és jogállás 1946-ban mindössze három, ma pedig tizenhárom Békés megyei település büszkesége. A városi címet valóságos városi színvonallal, gazdasági, kommunális és művelő-

dési fejlettséggel, a vonzaskörzetre történő kisugárzással lehet a maga fényében megerősíteni. A lehetőségek korlátjai ellenére, szívos munkával ennek érdekében is fontos lépések történtek a 250 éves jubileum előtt és az ünnepi évben. Szívesen említem ezek közül az új postaépületet, a telefonellátás nagyarányú bővülését, a kórházi rekonstrukciót, az évfordulóra felavatott emlékparkot, a nyolcvan év után felépülő vasúti felüljárót és a vasútállomás közeli újjászületését.

Orosháza, 1994. április 24.

DR. GULYÁS MIHÁLY
polgármester

